

research is carried out at scientific educational centers of the humanitarian orientation. The following directions in linguistic studies conducted in this country are considered: a) forensic authore-identification, the essence of which is the determining the authorship of oral or written text, individual characteristics of the author (age, way of life, religious and political views, nationality, gender, profession, etc.), b) forensic phonetics which involves the use of phonetics and phonology – sections of linguistics, c) forensic stylistics aimed at solving issues related to the plagiarism of the semantic content of the texts, while the author states that in Kazakhstan the decision on this issue is assigned to the competence of authore-identification examination, d) discourse analysis as the most promising type of research at present, is connected with research of written, verbal text in combination with non-verbal means of communication (gestures, facial expressions).

Key words: legal linguistics, discourse, psychological and philological examination, forensic authore-identification, products of speech activity, linguistic research, psychological research.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.39>
УДК 343.98

В. В. Бандурко
судовий експерт

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ
ЗБИВАЮЧИХ ФАКТОРІВ В ДОСЛІДЖУВАНИХ ПІДПИСАХ,
ВИКОНАНИХ РУКОПИСНИМ СПОСОБОМ**

Стаття присвячена розгляду проблемних ситуацій, які можуть виникати при визначенні збиваючих факторів (природних, штучних) тоді, коли в досліджуваному підписі проявляється їх комбінований вплив або наявність однакової інформативності при впливі різних збиваючих факторів.

Ключові слова: *підпис, збиваючі фактори, природні, штучні.*

У житті кожної людини відбуваються події, так чи інакше пов'язані з оформленням, підписанням документів різного роду, характеру та нерідко трапляються випадки, коли людина не погоджується з фактом виконання нею підпису в документі чи документах, що посвідчують її права, обов'язки, волевиявлення. З даного моменту в громадянина виникає право звернутися до суду, для захисту своїх законних інтересів, встановлення істини в справі. Саме в судовому процесі сторони мають можливість звернутися по допомогу до судових експертів, які пройшли підготовку, володіють спеціальними знаннями та вирішують поставлені перед ними питання щодо ідентифікації

особи яка виконала підпис в спірному документі і отримати висновок експерта, який матиме юридичну силу.

Основним завданням судового експерта-почеркознавця при дослідженні підпису, виконаного рукописним способом, є ідентифікація його виконавця. Під час проведення дослідження підпису, в експерта можуть виникати спірні питання щодо визначення збиваючих факторів (природних, штучних, їх комплексного впливу). За своєю природою це обставини, які спричиняють порушення звичного процесу письма та безпосередньо впливають на висновок, яким він буде, позитивним чи негативним [1].

Питанню щодо того, які саме фактори впливали на виконавця підпису, присвячувались роботи відомих експертів-почеркознавців, серед яких були працівники Київського науково-дослідного інституту судових експертиз: М. Є. Бондар, Л. М. Головченко, В. В. Лисенкова, З. С. Меленевська, А. І. Смірнова, Т. О. Сукманова, С. А. Цепенюк. За їх участі організовувалися та проводилися дослідження, щодо вивчення підписів в яких проявляються збиваючі фактори, збиралася і аналізувалася інформація на підставі якої розроблялися та впроваджувалися в практичну діяльність відповідні методичні рекомендації. За безпосередньою участю вищевказаних експертів були розроблені і впроваджені рекомендації, по встановленню характеру збиваючих факторів при дослідженні підписів, виконаних з порушенням координації рухів [2].

Основною метою даної статті – є розгляд проблемних аспектів, які можуть виникати під час визначення природних або штучних збиваючих факторів при дослідженні підписів, виконаних рукописним способом.

В практиці трапляються випадки, коли під час дослідження підпису необхідно встановити, які саме фактори (природні чи штучні) впливали на виконавця відповідного почеркового об'єкту. За наявності відомостей, що виконавець був похилого віку або переніс захворювання, яке вплинуло на його письмово-рухові навички, полегшується експертна робота щодо визначення сутності збиваючих факторів. Окрім того, зазначена в матеріалах справи інформація про вік, стан здоров'я особи, умови, в яких виконувався досліджуваний підпис, перевіряється та порівнюється експертом з вільними зразками за різні періоди (як до захворювання так і після), чи змінювався і як саме підпис людини зі зміною віку, коли вона досягла похилого, старечого віку чи довголіття [5].

У житті мають місце випадки, коли людина під час підписання документу перебувала в стані алкогольного сп'яніння, що також впливає на виробленість її підписного почерку. На наступний день, тиждень, місяць, пів року особа цілком реально стверджує, що не підписувала спірний документ. В матеріалах справи, котрі надходять для ознайомлення експертові, дана ситуація не повідомляється та повністю заперечується факт підписання досліджуваного документа.

Поширені випадки ретельної підробки підпису конкретної людини та намагання видати його за оригінал, при цьому виробленість, транскрипція, загальні та окремі ознаки можуть відповідати зразкам підписів, що надійшли на дослідження (так звана установка на імітацію).

У даних випадках повинен бути зважений, не квапливий підхід до визначення ідентичності виконавця. За допомогою технічних засобів досліджуються елементи літер, безбуквенні штрихи, які можуть входити до складу підпису, форма виконання та поєднання, наявність чи відсутність зупинок в місцях зміни напрямку, потовщень при виконанні дугових елементів, де вони можуть бути відсутні в зразках, порівнюється диференціація натиску. Значну інформативність матиме дослідження початкових, заключних штрихів (рефлекторних), розміщення точок початку, перетину та закінчення елементів. Перевіряється підпис щодо наявності збиваючих ознак 1-ї та 2-ї групи, які можуть бути відсутні в зразках, але наявні в досліджуваному об'єкті та проявилися в незначній мірі, що не дає можливості дійти категоричного висновку.

Можливий варіант комплексного впливу збиваючих факторів на виконавця підпису, коли людина, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння (природний фактор), під час укладання сумнівної угоди може «про всяк випадок» навмисно змінити свій підписний почерк (штучний фактор). Наприклад, при виконанні підпису з імітацією (штучний фактор) на виконавця можуть впливати і такі природні збиваючі фактори, як хвилювання, страх [3].

Під час складних досліджень в своїй роботі почеркознавці мають можливість використовувати експертну систему «Dia», розроблену для вирішення ідентифікаційних завдань, визначення того, які саме збиваючі фактори (природні чи штучні) переважно впливали на виконавця підпису, тим самим підвищувати обґрунтованість своїх висновків. Також цю систему рекомендовано застосовувати як допоміжну при навчанні експертів-початківців з даного напрямку.

Як зазначають самі розробники експертної програми, згідно викладеного, є необхідність уточнити поняття термінів які розглядаються, визначивши їх наступним чином.

Природні збиваючі фактори – впливаючі на процес письма обставини, обумовлені зовнішньою обстановкою письма або внутрішнім станом пишучого, не пов'язані з навмисною зміною виконавцем свого почерку.

Штучні збиваючі фактори – впливаючі на процес письма обставини, обумовлені внутрішнім станом пишучого, пов'язані з умисною зміною ним свого звичного почерку.

Тому, при вирішенні діагностичних завдань, слід говорити не про однозначний вплив на виконавця підпису тільки природних або тільки штучних збиваючих факторів, а лише про їх переважний вплив на виконавця [3].

Аналізуючи вищевикладене, при видачі програмою «Dia» висновку, що на виконавця підпису переважну дію вчиняли природні збиваючі фактори особливих проблем не виникає, щодо формулювання відповідного висновку та пояснення наявності збиваючих ознак. Але у випадку, коли на виконавця підпису переважний вплив мали штучні збиваючі фактори, може виникнути питання, яким саме чином вони проявилися (з підстав, пов'язаних з бажанням того, хто пише, змінити свій почерк чи ні). Відповідно, в подібних ситуаціях потрібно ретельно підходити до викладення суті висновку.

У своїх дослідженнях експерти використовують схему збиваючих факторів, які впливають на виконавців почеркових об'єктів (підписів). Але її розробниками зазначається, що вплив природних і штучних зовнішніх збиваючих факторів практично збігається (незалежно від того, пов'язані вони з бажанням того, хто пише, змінити свій почерк чи ні). За даними рекомендаціями, мається припущення, що і діагностичні ознаки в цих випадках носитимуть однаковий характер, тобто комплекси цих ознак у таких випадках будуть збігатися [2].

Зважаючи на можливість появи таких складних випадків щодо неоднозначності походження збиваючих факторів, при недостатній інформативності підпису, незначній кількості вільних зразків, ідентифікуючих ознак, які б переважали над іншими, можливості пояснити наявні розбіжності та відсутності у експерта цілковитої впевненості щодо категоричності, є ймовірна форма висновку.

Підсумовуючи, можна зробити висновок про те, що в експертів-почеркознавців є наукові розробки щодо встановлення збиваючих факторів, які впливають на виконавця підпису та можуть траплятися випадки їх комплексного впливу або однакової інформативності при впливі різних збиваючих факторів, тому важливу роль матимуть: рівень знань і досвід роботи експерта, досконалість прийомів дослідження, поставлена мета [4].

У цілому громадянам України потрібно виробляти культуру належного, офіційного, укладання та підписання угод, договорів. Не потрібно формально ставитись до подібних процедур, але всі документи підписувати власноруч, наполягати, щоб друга сторона або уповноважений представник ставив підпис власноруч у вашій присутності, не пропускати важливу деталь, таку, як перевірка відповідності підпису в угоді тому, що проставлений в паспорті підписанта. Ускладнювати власні підписи, щоб їх було важче підробити не чистим на руку ділкам.

У певних професіях своєрідну групу ризику складають: нотаріуси – коли особою може використовуватися паста, що зникає, працівники державної виконавчої служби – від їх імені підроблюються постанови на зняття арешту з автотранспорту, реєстратори, яким правовстановлюючі документи сумнівного походження надаються не справжніми власниками, а так званими – рейдерами, працівники місцевих органів щодо видачі земельних ділянок в межах 2 га особам, які використовують підроблені документи та інші, що проводять роботу з паперами.

Нормативно правовими актами не передбачено обов'язку перевіряти справжність наданих документів, підписів та печаток, які в них проставлені, представниками вищевказаних професій серед яких є і державні і приватні нотаріуси, виконавці, реєстратори. Зважаючи на сучасне швидке, насичене, інформативне життя, а відповідно й темп роботи перевірити на справжність ту масу документів, з якою доводиться їм працювати, без наявності спеціальних знань – не представляється можливим.

Трапляються випадки додрукування частини тексту, підчистки, виправлення, дописки, травлення, суперечності в черговості нанесення

друкованого тексту, підпису та печатки в бухгалтерській, податковій документації що надходить з матеріалами на економічну експертизу, тому можливо доцільним буде застосовувати експертну ініціативу і перевіряти документи на предмет їх підробки.

Актуальним є проведення семінарів з представниками судової влади, органів прокуратури, національної поліції, нотаріату, адвокатськими спілками та іншими, які призначають експертизи, щодо підготовки матеріалів, порядку та правильності відбору зразків, формулювання питань які ставляться перед експертами. Враховуючи значну зміну кадрів в деяких структурних підрозділах, дані заходи можливо проводити щорічно, тим самим закріплюючи та поновлюючи інформативний зв'язок спілкування.

Зважаючи на європейський курс розвитку нашої держави, є необхідність стандартизації, сертифікації експертної роботи, обміну досвідом на міжнародному рівні з експертами провідних країн світу, відповідно внесення змін в нормативно правові акти, які регулюють діяльність державних експертних установ та досягнення мети щодо визнання висновків українських експертів в судових органах правових держав.

Перелік посилань

1. *Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень*: затв. наказом Мініюсту України від 08.10.1998 № 53/5.

2. *Встановлення характеру збиваючих факторів при дослідженні підписів, що виконані з порушенням координації рухів*: метод. рек. Київ, 2001. 36 с.

3. *Создание экспертной системы «Dia»*. Київ.

4. *Меленевская З. С. Теория и практика повторных почерковедческих экспертиз*. Київ, 1974. 81 с.

5. *Механізми старіння*. Київ, 1963.

References

1. *Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen* (1998) [*Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies*]: zatv. nakazom Miniustu Ukrainy vid 08.10.1998 No 53/5. [in Ukrainian]

2. *Vstanovlennia kharakteru zbyvaiuchykh faktoriv pry doslidzhenni pidpysiv, shcho vykonani z porushenniam koordynatsii rukhiv* (2001) [*Determining the character of interfering factors in the study of signatures performed with incoordination*]: metod. rek. Kyiv, 36 p. [in Ukrainian]

3. *Sozdanie ekspertnoi sistemy 'Dia'* [*Invention of expert system 'Dia'*]. Kyiv. [in Russian]

4. *Melenevskaia, Z. S. (1974) Teoria i praktika povtornykh pocherkovedcheskikh ekspertiz* [*Theory and practice of repeated (second) handwriting expertises*]. Kyiv, 81 p. [in Russian]

5. *Mehanizm starinnia* (1963). [Aging mechanism]. Kyiv. [in Ukrainian]

ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СБИВАЮЩИХ ФАКТОРОВ В ИССЛЕДУЕМЫХ ПОДПИСЯХ, ВЫПОЛНЕННЫХ РУКОПИСНЫМ СПОСОБОМ

В. Бандурко

Статья посвящена рассмотрению проблемных ситуаций, которые могут возникать при определении сбивающих факторов (естественных, искусственных) тогда когда в исследуемой подписи проявляется их комбинированное воздействие или является наличие одинаковой информативности при воздействии различных сбивающих факторов.

Учитывая возможность появления таких сложных случаев по неоднозначности происхождения сбивающих факторов, при недостаточной информативности подписи, незначительном количестве свободных образцов, идентифицирующих признаков которые преобладали над другими, возможности объяснить имеющиеся разногласия и отсутствия у эксперта полной уверенности в категоричности является вероятная форма заключения.

Подытоживая, можно сделать вывод о том, что у экспертов-почерковедов есть научные разработки по установлению сбивающих факторов, влияющих на исполнителя подписи. Важную роль будут иметь: уровень знаний и опыт работы эксперта, совершенство приемов исследования и т.д.

Ключевые слова: подпись, сбивающие факторы, природные, искусственные.

PROBLEM ASPECTS ON DETERMINING THE INTERFERING FACTORS IN STUDIED SIGNATURES PERFORMED BY MANUSCRIPTED METHOD

V. Bandurko

The article is devoted to the consideration of problematic situations that may arise when determining interfering factors (natural, artificial) when in the investigated signature their combined effect manifests itself or the presence of the same information content under the influence of various interfering factors is found.

Considering the possibility of such complex cases arising from the ambiguity of the origin of interfering factors, with insufficient information content of the signature, an insignificant number of free samples identifying features that prevailed over others, the ability to explain the differences and the lack of full confidence in the categorical expert is a probable form of conclusion.

To sum up it can be concluded that handwriting experts obtain scientific research on the identification of interfering factors affecting the signer. The level of knowledge and experience of the expert, the perfection of research methods, etc. will play an important role.

Key words: signature, interfering factors, natural, artificial.